

"להיות עינך פתחת ... ואתה תשמע אל מקום שביתך..." - מלכים א' ח' 29-30

ע'ן ע'ן!!
בחונם בהעזר למעבדות זרוע בכוז האל!
זרועותיך בפתוחות לני-
היו למחסד בגני
במאמית היומך-
נחם זלל לסדר דשפח - ב'מים זלל'מים.
אשרי מלכותי מבקשת דש'י
ש'אש'רכם בש'קט
י'ר'ף ל'ב'ל'יכם בק'סה ל'ב'ר'ה י'ב'ו'ל'ותי
י'ש'נה ב'ר'ג'ש ב'ל'תי מ'ר'סן ב'ד'מות ס'נ'ז'ק'אן,
י'ש'מ'ח'ת א'ל'מ'ג'י א'ב'ב'ת'כ'ם י'ה'י ג'ס ל'ני ב'ית ג'ד'ל ל'ב'כ'לה!
"על זאת בקיצתי לארצא, וישעמי ערבה לי"!!

ל'ך א'ת'ך
ב'ל'ז'ר'ת'ך!!

תוכן העניינים

הקדמה..... 6	מבדק מיומנות למידה..... 25
מילון מונחים..... 7	אירועים ותאריכים מרכזיים..... 30
הספרים הנכללים בתנ"ך..... 22	מפת ממלכת ישראל ויהודה..... 37
כללים לכתיבת תשובה בתנ"ך..... 23	חזרה על מונחים שנלמדו בכיתה ח'..... 38

פרקי הלימוד של ה-30% – הנבואה

מבוא לנושא נביא ונבואה..... 43	עמוס – בחירה
ספר יונה – חובה	מבוא לעמוס..... 106
מבוא לספר יונה..... 48	ג' 1-10..... 107
א'..... 55, 49	ד' 1-9..... 117
ב'..... 66, 52	ז' 10-17..... 127
ג'..... 72, 53	
ד'..... 81, 54	

פרקי הלימוד של ה-70% – מלכים ב' ועזרא

מלכים ב' – חובה	גלויות יהודה
מבוא לספרי מלכים..... 142	כ"ד 8-20..... 224
גלות ישראל	כ"ה..... 232
י"ז..... 146	עזרא א' – חובה
מסע סנחריב והצלת ירושלים	הצהרת כורש..... 253
י"ח..... 170, 165	עצרו כאן חושבים! חידונים, מטלות
י"ט 35-37..... 197, 168	ומשחקים לסיכום <u>מלכים ב'</u> ועזרא א'..... 264
מלכות מנשה	
כ"א..... 205	

ירמיה – המשך פרקי הבחירה של ה-30%

ירמיה – בחירה	פרשני המקרא..... 342
מבוא לירמיה..... 276	
א'..... 278	
ז'..... 292	
ל"א..... 311	

הקדמה

בספר עזר זה תמצאו את חומר הלימוד לכיתה ט', על פי דרישות משרד החינוך, לפי התוכנית החדשה והמעודכנת מתשע"ט.

המבנה של ספר העזר לתלמיד:

1. לאחר ההקדמה מופיע מילון מונחים מקראיים, שתוכלו להיעזר בו במהלך הלימודים, וללמוד אותו גם להבנת לימודי המקרא בשנים הבאות, וכן רשימת הספרים הנכללים בתנ"ך.
2. אחת מהמטרות של לימודי המקרא היא פיתוח מיומנות הכתיבה. משום כך תמצאו בספר כמה "כללים לכתיבת תשובות בתנ"ך", שיעזרו בתרגול "פיצוח" שאלות וניסוח תשובות בהתאם.
3. כהמלצת הפיקוח על התנ"ך בספר מובאת "דוגמה למבדק מיומנות למידה בתחילת השנה", כדי לדעת אילו מיומנויות יש לחזק במהלך השנה.
4. "אירועים ותאריכים מרכזיים" – במהלך לימוד הפרקים אני ממליצה לחזור ולעיין בנושא זה, כדי למקם את האירוע הבודד ברצף הכרונולוגי של האירועים. חשוב והכרחי גם לעיין ב"מפת ישראל ויהודה" המופיעה מיד לאחר מכן, בכל פעם כשמוזכר מקום או אזור כלשהו בפרק הנלמד, כדי לדעת את מיקומו המדויק במפה.
5. חשוב להבין את הנושאים הנלמדים בתוכנית הלימודים, על רצף האירועים שקדמו להם והבאים אחריהם, משום כך נכללו בספר גם "מבוא לספר מלכים", "חשיבותו של דוד במקרא" "מלכות שלמה... פילוג הממלכה ועל הנביאים אליהו ואלישע" שלמדתם עליהם בכיתה ח' – וכן מובא תקציר האירועים החשובים שעליהם נלמד בשנה זאת.
6. הספר כולל את הספרים ואת הפרקים הבאים – תוכנית הלימודים ה-70%:
מלכים ב': גלות ישראל: י"ז; מסע סנחריב והצלת ירושלים: י"ח; י"ט (35-37)
מנשה: כ"א; גלויות יהודה: כ"ד (8-20); כ"ה.
הצהרת כורש: עזרא א';
תוכנית הלימודים ה-30%: ספר יונה: פרקים א'-ד';
ואחד מהנביאים: עמוס ג' (10-1); ד' (1-9); ז' (10-17).
א': ירמיה (א'; ז'; ל"א) לבחירת המורה.

לכל אחד מהפרקים שלעיל מוצג בספר מבנה קבוע:

- א. תקציר תוכנו של הפרק הנלמד.
- ב. שאלות, מטלות שונות ורבות, משימות פרטניות וקבוצתיות, הפעלות, חידונים, כדי לאפשר למורה לבחור במה שמתאים לרמת הכיתה שלכם, ולתחומי ההתעניינות שלו/ה ושל תלמידיו/ה.
- ג. עם הצגת השאלות מובאים גם פירושי מילים קשות; ניבים וביטויים; מוקדי מידע הכוללים העשרה, מונחים מקראיים ונושאים שונים; שאלות לדיון ולמחשבה (שאלות עמ"ר = ערכים, מעורבות ורלוונטיות) העוסקות בסוגיות מהותיות העולות מן התנ"ך בעלות היקשים דומים בהיסטוריה ובתרבות האנושית והיהודית; תמונות, איורים, מפות ועוד.

חשוב לי לציין שהספר נועד ללוות את הלימוד, והוא אינו תחליף לספר הספרים – לתנ"ך עצמו. לסיום, אני מייחלת שבמהלך הלימוד תדבק בכם אהבת התנ"ך: "עַץ חַיִּים הִיא, לַמַּחְזִיקִים בָּהּ, וְתִמְכֶּיהָ מְאֹשֶׁר!" (משלי ג' 18). לימוד פורה ומאתגר: "כִּי בְשִׁמְחָה תֵצֵאוּ, וּבְשִׁלּוֹם תִּבְּלוּ, הָהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה, וְכָל עֵצֵי הַשָּׁדָה יִמְחֵאוּ כָּךְ" (ישעיה נ"ה 12).

בהצלחה לכולנו!!

פאולה ויניצקי

מילון מונחים

לפי סדר הא'-ב'

א

- **אות גדולה** (רבתי) – אות גדולה במיוחד שמשולבת בכמה מקומות במקרא. למשל, בראשיתם או בסופם של ספרים מסוימים, כמו האות ב' בפתיחת ספר בראשית, והאותיות ע' ו-ד' ב"קריאת שמע" בדברים ו' 4.
- **אחרית הימים = אסכטולוגיה** – לעתים במשמעות של "עתיד": קרוב או רחוק, או במשמעות של "קץ הימים – סוף ההיסטוריה". יש הרואים את אחרית הימים כימים שלאחר יום ה', כלומר לאחר שה' יעשה את משפטו יופיעו ימי שלום בישראל ובעולם, ימי שפע, אחווה ואמונה בה'. **לדוגמה:** יחזקאל ל"ז.
- **אטיולוגיה** (סיפור אטיולוגי) – סיפור שחובר כדי להסביר בדיעבד את הסיבה הראשונית לתופעות השונות במציאות, בהווה של המספר. אפשר למיין את הסיפורים האטיולוגיים לשני סוגים:
 - סיפורים המסבירים מדוע ניתן שם מסוים למקומות או לאנשים (= **מדרש שם**).
לדוגמה: "לִזְאֵת יִקְרָא אִשָּׁה, כִּי מֵאִישׁ לָקְחָהּ זֹאת" (בראשית ב' 23), כך גם: יעקב, אדום, באר שבע וכו'.
 - סיפורים המסבירים תופעות טבע, מְנִהְגִים או יחסים בין עמים וכיו"ב.
לדוגמה: סיפור גן העדן בא להסביר את תופעת צירי הלידה ואת העבודה הקשה של האדם בזיעת אפו.
- **אירוניה** – צורת התבטאות בעלת כפל משמעות, כאשר המשמעות הגלויה של הדברים מנוגדת לכוונה הסמויה; לעג סמוי. לדוגמא: אומר "חכם" ומתכוון לטיפש.
באמצעות האירוניה המחבר מבקר תופעה מסוימת, ערכים, מצבים, פעולות או לועג לה.
- **אלגוריה** – משל, סיפור סמלי שבו יש הקבלה ישירה בין הפרטים המוצגים בסיפור לבין המסומנים במציאות.
- **אלילות** – אמונה באלים רבים, כמו: בַּעַל, אשרה, כמוש, מות (שָׂאוֹל), מְלָכִים (מוֹלָךְ), מרדוך, עֲנַת, תיאמת.

- **אמצעים רטוריים, ספרותיים** – כלים מילוליים היכולים להיות חזותיים או שמיעתיים, שהסופר או המשורר או הדמויות ביצירה משתמשים בהם. "רטוריקה" היא "אמנות הנאום" או אמנות השכנוע בדיבור או בכתב.

מטרות האמצעים הרטוריים / האמנותיים בטקסט הן:

- להמחיש או להבהיר רעיון מסוים או להדגיש אותו.
- בעזרתם הדובר או הכותב משכנעים אחרים לקבל את טיעוניהם או לפעול בדרך מסוימת.
- הם מייפים את הטקסט ומעצימים את החוויה של הקורא.

רשימת האמצעים הרטוריים, הספרותיים העיקריים:

דימוי; מטפורה; האנשה; הגזמה; חזרה; חילופי גוף; השוואה; פירוט; ניגוד; שאלה; שאלה רטורית; מצלול; לשון נופל על לשון; אירוניה ועוד. להסבר ולהדגמה של כל אחד מאמצעים אלה ראו במילון המונחים שלפניכם.

- **אנאפורה** – מילה או ביטוי החוזרים בתחילת שורה או בתחילת משפט, ומופיעים ברצף, להדגיש עניינים שונים. לדוגמה: "עַד אֵנָה ה' תִּשְׁכַּחֲנִי נִצַּח? עַד אֵנָה תִּסְתִּיר אֶת פְּנִיךָ מִמֶּנִּי? עַד אֵנָה אֲשִׁית עֲצוֹת, בְּנִפְשִׁי" (תהילים י"ג 2-3).

- **אפיפורה** – מילה או ביטוי החוזרים בסוף של השורה או המשפט, ומופיעים ברצף.

● **אפיון ישיר ואפיון עקיף** של דמויות:

- **אפיון ישיר** – אמירת דברים מפורשים על הדמות. לדוגמה: "נָח אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדַרְתּוֹ".

- **אפיון עקיף** – הצגת הדמות דרך מעשיה, התנהגותה, דיבורה וכיו"ב. במקרא אפיון עקיף שכיח יותר. לדוגמה: בבראשית י"ח 2-8 – אברהם מצטייר מכניס אורחים על סמך מעשיו ואופן דיבורו עם אורחיו.

- **אקספוזיציה** (= מצג, היצג, פרישה) – פרטים אשר חשובים להבנת העלילה בהמשך, כגון: הצגת הדמויות, תכונותיהן, מצבן, מקום העלילה, זמן העלילה, הצגת הבעיה וכיו"ב. האקספוזיציה מופיעה בדרך כלל בתחילת הסיפור ולעתים גם בהמשך.

ג

- **גימטריה** – להתמצאות בפרקים ובפסוקים בתנ"ך המסומנים באותיות, להלן ערכי האותיות בגימטריה:

10=י	9=ט	8=ח	7=ז	6=ו	5=ה	4=ד	3=ג	2=ב	1=א
20=כ	19=י"ט	18=י"ח	17=י"ז	16=י"ו	15=י"ה	14=י"ד	13=י"ג	12=י"ב	11=י"א
30=ל	29=כ"ט	28=כ"ח	27=כ"ז	26=כ"ו	25=כ"ה	24=כ"ד	23=כ"ג	22=כ"ב	21=כ"א
400=ת	300=ש	200=ר	100=ק	90=צ	80=פ	70=ע	60=ס	50=נ	40=מ

- **גמול – תורת הגמול – שיטות גמול מקראיות** – העקרונות שלפיהם האל נותן שכר ועונש לאדם.

סוגי הגמול במקרא:

1. עיקרון של **גמול דורות**: הענשת בנים על חטאי אבותיהם: "אָבוֹת אֶכְלוּ בֶסֶר, וְשָׁנִי בָנִים תִּקְהֶינָה", "פֶּקֶד עֲוֹן אָבֹת עַל בָּנִים..." **או** שהבנים ניצלים בזכות צדקת אביהם (כמו בני נוח).
2. גמול **קולקטיבי**, **קיבוצי**: הקבוצה שותפה לגמול הניתן בגלל מעשי היחיד. לדוגמה: כל ישראל סבל בגלל חטאו של עכן ביהושע ז'.
3. גמול **אישי**: הגמול ניתן לאדם בהתאם למעשיו: "אֵיֶשׁ בְּעֲוֹנוֹ יָמוּת" **או** "בְּצַדִּיקְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה – יִחְיֶה". הגמול האישי לרוב הוא **מיד**, כלומר הגמול ניתן סמוך לביצוע המעשה.
4. "**מידה כנגד מידה**": עיקרון משפטי שלפיו הגמול זהה למעשה (עין תחת עין, שן תחת שן), או כאשר אפשר למצוא קשר לשוני **או** **אסוציאטיבי בין המעשה לגמול**, בין העֲבֵרָה לעונש.

ד

- **דברי הימים א' ב'** – ספר היסטוריוגרפי, האחרון בקובץ "הכתובים" בתנ"ך, חובר כנראה במאה הרביעית לפני הספירה, כ-200 שנה לאחר חיבור ספר מלכים. בספר מתוארים קורות עם ישראל מתקופת דוד ועד הכרזת כורש, המאפיינים העיקריים של ספר דברי הימים:
 - **דוגל בתפיסת גמול אישי-מיד** – המחבר יתאים את העובדות שהוצגו בספר מלכים לתפיסת גמול זו.
 - עורך הספר הוא **פרו-יהודאי** (מנאמני בית דוד), לכן יציג את מלכי בית דוד באופן חיובי יותר ממלכי ישראל, ואף ישמיט חלק מהחטאים של מלכי בית יהודה שהוצג במלכים.

- **דגם ספרותי של שלושה וארבעה** – בשלושת השלבים או הפרטים הראשונים יש דמיון, והשלב או הפרט הרביעי שונה מקודמיו ומשמעותי יותר. *לדוגמה*: בשיר השירים ג' 1-4 – שלוש פעמים הנערה מחפשת את הדוד, ולא מוצאת אותו. בפעם הרביעית חל מפנה – היא מצאה את אהובה.

● **דויטרונומי = ספר דברים = ספר משנה תורה**

ספר **דברים** נקרא בלועזית **דויטרונומיום** (Deuteronomium), דויטרונומיסטי = משנה תורת, ברוח ספר דברים. מבקרי המקרא מייחסים את הספר בכללותו לימי יאשיהו (בערך ב-622 לפנה"ס), שכן רק בימיו החלו בריכוז הפולחן כפי שנדרש בספר דברים, ויש המקדימים חלקים ממנו לימי חזקיה.

מאפייני ספר דברים (העקרונות הדויטרונומיסטיים)

1. הדרישה להשמיד כל זכר לאלילות ואת הפולחנים האליליים.
2. רעיון ריכוז הפולחן, שעניינו ריכוז עבודת ה' רק במקדש הנבחר, והתנגדות לפיזור הפולחן ולריבוי הבמות.
3. תפיסת אלוהות מופשטת ואוניברסלית המשתקפת בחזרה על הביטוי: "לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שֵׁם... או "לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ שֵׁם", כלומר רק שמו (מהותו) של ה' שוכן שם ולא הוא עצמו.
4. בספר בולטת המגמה המוסרית-סוציאלית של החוקים, לכן ניכר בו מאוד סגנון ההטפה.

- **דימוי** – השוואה בין שני דברים מתחומים שונים, הבאה להמחיש עניין כלשהו. בדרך כלל ההשוואה נעשית בעזרת **כ'** הדימוי או מילות דימוי: "כמו", "כן", "כאילו" וכו'.
לדוגמה הצדיק מתואר: "**כְּפֶעֶץ שְׂתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם**", והרשעים "**כַּמֶּץ אֲשֶׁר תִּדְפְּנוּ רוּחַ**" (תהילים א' 3, 4).

- **דמות ראשית** – הדמות המרכזית בסיפור, שהעלילה מתרכזת בה.

- **דמות משנית** – דמות שהיא משנית בחשיבותה, בהופעתה ובפיתוחה במהלך העלילה.

תפקידי הדמות המשנית ביצירה:

- **להאיר, להבליט** (לעתים על דרך הניגוד) את תכונותיה ואת אופייה של הדמות הראשית.
- הדמות המשנית לעתים **מסייעת בקידום העלילה** (כלומר מאפשרת/גורמת את התפתחות העלילה).
- לעתים המחבר מעביר באמצעותה **מסרים** שונים, ומעצב את **האווירה** בסיפור.

ה

- **האנשה** – מתן תכונות אנושיות לחי, לצומח לדומם וגם לא – לדוגמה: "ה' רָעִי לֹא אֶחָסֵר" (תהילים כ"ג 1).
- **הגזמה** – שימוש בביטויים מוגזמים מופרזים (בלתי אפשריים) כמו בכמות, בזמן או בהעצמה של אירועים, שמטרתם להמחיש רעיון ולהגביר את הרושם. לדוגמה: אלף פעמים אמרתי לך ש...
- **הדרגתיות** (מבנה הדרגתי) – צורה של תיאור בפסוק, בקטע או בסיפור, כאשר הדברים נמסרים בשלבים, ומשלב לשלב יש התפתחות כלשהי, כגון: מהקל אל הכבד או מהכבד אל הקל.
- **היסטוריוגרפיה** – כתיבת תולדות העם. ההיסטוריוגרף המקראי בוחר מה לספר ומה לא, תוך הצגת השקפתו המגמתית מדוע כך קרו הדברים. בסיפורים ההיסטוריוגרפיים מוצגת בדרך כלל סיבתיות כפולה: הסיבה הריאלית להתרחשות, וההסבר הדתי להתרחשות. ספרים היסטוריוגרפיים מובהקים במקרא הם יהושע, שופטים, מלכים ודברי הימים.
- **היסטוריוסופיה** – הפילוסופיה של ההיסטוריה – מערכת התפיסות של הסופר המנקה אותו כיצד להציג את קורות העבר ולהסבירו. בסיפור היסטוריוסופי אפשר למצוא למשל אחד או יותר מהרעיונות הבאים:
 1. ה' פועל ומתערב בעולם ובמהלכים היסטוריים לשם הגשמת תוכניותיו.
 2. עמים שונים הם מטה זעם בידי ה' להעניש את ישראל (כמו אשור או בבל), אז שהם כמכשיר בידי ה' לגאול את ישראל (כורש).
 3. ירושלים היא העיר הנבחרת של ה', ובית יהודה (דוד) הוא השושלת הנבחרת על ידי ה'.

ח

- **חז"ל** – קיצור של חכמינו זכרם לברכה, תואר שניתן לחכמים ולמנהיגים שפעלו בארץ ישראל ובבבל מתקופת הבית השני (מהמאה הראשונה ועד המאה השביעית לספירה). הם היו המנהיגים הרוחניים של העם, שנתנו פרשנות למקרא, ניהלו ביניהם דיונים, ואף הוסיפו פרטים שאינם מופיעים במקרא. יצירתם מכונה "ספרות חז"ל": המשנה, התלמוד וקובצי מדרשים.
- **חזרה** – מילה, שורש או ביטוי שחוזרים כמה פעמים בטקסט, כדי להדגיש רעיון, מסר ואת העניין המרכזי שהטקסט עוסק בו.

- **חזרה מגוונת** – אמצעי ספרותי בסיפור המקראי, שהוא חזרה על הדברים שנאמרו במקום אחד, גם במקום אחר, תוך מקצת שינויים. השינויים משקפים זוויות ראייה שונות של הדמויות ואת מערכת היחסים ביניהם.
- **חלוקה לפסקאות (או לפרשיות)** – חלוקת הטקסט הנהוגה במסורת היהודית.
 - **פרשה פתוחה** – במקרים רבים מציינת קטע שאין לו קשר הדוק לקטע שאחריו, לכן הקטע הבא אינו מתחיל באותה השורה, וכל השורה (בקטע הראשון) נשארת פתוחה: ----- פ -----
 - **פרשה סתומה** – (= סגורה) – קטע שפעמים רבות יש לו קשר הדוק מבחינה תוכנית וסגנונית לקטע שאחריו, לכן הקטע שאחריו מתחיל באותה השורה (השורה סתומה משני הצדדים), אך יש בין שני הקטעים רווח של שלוש עד תשע אותיות: ----- ס -----
- **חלוקה לסדרים (או פרשיות השבוע)** – בתורה בלבד. התורה מחולקת ל-54 פרשיות בהתאם למספר השבועות בשנה מעוברת (שני חודשי אדר). בכל שבת קוראים פרשה אחת או סדר אחד.
 - **המפטיר** – האחרון שעולה לתורה בשבת (העולה השמיני). הוא קורא את הפסוקים האחרונים בפרשת השבוע וגם קטע מספרי הנביאים, המכונה הפטרה.
 - **הפטרה** – קטע מספרי הנביאים הראשונים והאחרונים. יש לה קשר לתוכן פרשת השבוע מן התורה (פירוש המילה הפטרה = סיום).
- **חלוקה לפרקים** – נעשתה בידי כומר קתולי אנגלי (לנגטון) במאה ה-13. החלוקה התקבלה גם אצל היהודים לשם התמצאות זריזה בטקסט, ולהבאת ציטטות מן התנ"ך. כך גם קל בזמן ההתפלמסות. גם את סימון מספרי הפסוקים קבע הכומר לנגטון.
- **חקר המקרא** – גישה הרואה במקרא יצירה ספרותית-היסטורית שכתבו מחברים שונים, בעלי תפיסות שונות, בתקופות שונות, ומטרתה לברר את השאלות הנובעות מכך.

ט

- **טעמי המקרא** – נוסף על הניקוד המוכר לנו, מופיעה במקרא מערכת סימנים נוספת מעל לאותיות או מתחתיהן. סימנים אלה הם טעמי המקרא. לטעמי המקרא כמה תפקידים מרכזיים: הם משמשים כסימני פיסוק, מציינים את מקום ההטעמה במילה, משמשים להנחיה מוזיקלית, ועוזרים לפרש את הפסוק.

סְלִיָקָה – צוֹרֶתוֹ: **בָּ** (קו קטן מתחת למילה = אֶנְכִי:) = טעם שמופיע תמיד בסוף פסוק. מתפקד כנקודה, כסימן קריאה, כסימן שאלה.

אַתְּנַחֲתָא / **אַתְנַח** – צוֹרֶתוֹ: **בָּ** (Y הפוכה מתחת למילה = אֶתְנָה) = לרוב מחלק את הפסוק לשני חלקים. מתפקד כנקודה, כסימן קריאה, כסימן שאלה, כפסיק.

זָקַר קָטָן – צוֹרֶתוֹ: **בָּ** (שתי נקודות מעל למילה = הָאֲדָמָה) = מתפקד כסימן מפסיק (ההפסקה של האתנחתא גדולה מההפסקה של הזקף).

כ

- **כיאסמוס – שיכול – סדר מוצלב** – כאשר סדר המרכיבים שבקטע או בצלע השנייה הפוך מסדר המרכיבים שבקטע או בצלע הראשונה.
לדוגמה: "שֶׁפֶךְ יָם הָאֲדָם, בָּאֲדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ:" (בראשית ט' 6).
או לדוגמה בבראשית ג' 11-19: החקירה של ה', והעונש לכל אחד מהנחקרים הוא בסדר כיאסטי.

- **כינויים** – לעתים המחבר חוזר לתודעת הדמות, ובאמצעות הכינוי חושף את הרהורי לבה, את רגשותיה ואת יחסה אל דמויות אחרות. כינוי הדמות מאפשר לנו ללמוד על התייחסות הדמויות זו אל זו, ללא אמירה מפורשת של המספר. תופעה זו נקראת גם "מונולוג פנימי".
לדוגמה: כאשר דוד מדבר אל שאול (שמואל א' כ"ד), הוא מכנה אותו בכינויים: "אָבִי" (11) – כינוי המבטא קירבה, "מְשִׁיחַ ה'" (10), "מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל" (14) – כינויים המבטאים את הכבוד שדוד רוחש לשאול.

ל

- **לשון המקרא**
 - **ו' ההיפוך** – כאשר מתווספת ו' בתחילת הפועל, הזמן מתהפך:
ו' לפני פועל בעתיד = **עבר**, לדוגמה: "וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים: יְהִי אוֹר"
= בעבר **אמר** ה' יהי אור.
ו' לפני פועל בעבר = **עתיד**, לדוגמה: "וַיִּשְׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשְּׁבִת"
= בעתיד **ישמרו** בני ישראל...
 - **ו' החיבור** – כאשר האות ו' מחברת בין מילים או חלקי המשפט. לדוגמה:
"לְשִׁמּוֹר חֻקֹּתַי וּמִצְוֹתַי."
 - **ו' הניגוד** – כאשר מופיעה בראש המילה ו' המביעה ניגוד לחלק הקודם של המשפט. לדוגמה: "אֲתָהּ הַמֶּלֶכֶת אֶת עֶבֶדְךָ תַּחַת דָּוִד אָבִי, וְאֶלְכִי נָעַר קָטָן, לֹא אֶדַע צֶאֱת וְבֹא" (מלכים א' ג' 7).

- **לשון נופל על לשון** – (אליטרציה) שימוש במספר מילים בעלות עיצורים וצלילים דומים.

לדוגמה: "וַיִּקְוּ לְמִשְׁפָּט וְהָיָה מִשְׁפָּח, לְצִדְקָה וְהָיָה צַדִּיקָה" (ישעיה ה' 7).

- **מצלול** – חזרה על עיצורים זהים או דומים בכמה מילים במשפט. שם כולל לכל הצלילים הנשמעים בקטע, המקשטים את הטקסט ונעימים לאוזני השומעים.

נ

- **מדרש** – מהשורש **ד.ר.ש**, שמשמעותו לחפש, לחקור, להסביר. חז"ל (חכמינו זכרונם לברכה שנתנו פרשנות למקרא בימי המשנה והתלמוד) באמצעות המדרש ניסו לפרש את מובנם המילולי או העקרוני של העניינים השונים המופיעים במקרא, תוך שימוש בסיפור, במשל או באגדה. המדרש עונה על שאלה העולה מהכתוב, או משלים פערים המופיעים בטקסט המקראי, ומעניק תמונה כוללת וברורה יותר לנושא הנדון.

- **מדרש שם** – סיפור המסביר מדוע ניתן לאדם או למקום שם כלשהו. הקשר בין השם לבין ההסבר שלו יכול להתבסס על קשר לשוני (אותו השורש קיים בשם ובהסבר שלו, כמו השם יצחק – בגלל הצחוק של הוריו) **או** דמיון צלילי בין השם להסברו ("שמואל – כי מה' שְׁאֵלָתוֹ").

- **מוטיב** הוא חלק מהיצירה – חפץ, רעיון, מילה, ביטוי או תבנית החוזרים כמה פעמים ביצירה, מעניקים משמעות נוספת ועומק לטקסט, ומחדדים רעיונות שונים שהמחבר מבקש להדגיש.

- **מונותאיזם** – **אמונת הייחוד** (MONO = אחד, THEOS = אל) = אמונה באל אחד.

- **מטפורה** – שימוש במילה מתחום אחד כדי לתאר מילה מתחום אחר. המטפורה היא סוג של דימוי, אך ללא כ' הדימוי או מילת השוואה אחרת. לדוגמה: "אֲנִי חִבְצָלַת הַשָּׂרֹן, שׁוֹשְׁנַת הָעֲמָקִים" (שיר השירים ב' 1).

- **מידותיו של אלוהים** – שתי המידות (= התכונות) העיקריות של האל, המאפיינות את יחסו לבני האדם הן:
 - **מידת הדין** – הצד המחמיר של האלוהים, שנוהג בכל חומרת הדין ומעניש.
 - **מידת הרחמים** – כאשר האל נוהג בחסד, ברחמים ובחמלה ("לִפְנֵימֶי").

- **מילה יחידאית** – מילה המופיעה רק פעם אחת במקרא, לכן יש בעיה לפרשה.
- **מילה מנחה** – לפי הגדרת בובר: "בשם מילה מנחה מציינים אנו מילה או שורש לשוני החוזרים בתוך טקסט או רצף טקסטים (או מסכת טקסטים) חזרה רבת משמעות". המילה המנחה מעניקה לטקסט משמעות חדשה. לדוגמה: ביחזקאל ל"ז 15-24 המילה המנחה היא "אחד", ובפסוקים 25-28 – "לעולם".
- דוגמה למילה מנחה בשני טקסטים: הביטוי "לך לך" בפרק י"ב ובפרק כ"ב בבראשית מקשר בין הטקסטים.
- **מיתוס** – עלילות האלים, חייהם, יחסם אל בני האדם ומלחמותיהם.
 - **מיתולוגיה** = אוסף של סיפורי אלים.
- המקרא בדרך כלל מתווכח או נלחם עם המיתולוגיות שקדמו לו, כמו **המיתוס הבבלי** אנומה אליש (ראו בהקשר לבראשית א') או **המיתוסים הכנעניים** – על אודות בצל אֵל הפוריות והגשם ועוזריו.
- **מסגרת – מבנה מסגרת** – חזרה לשונית או תוכנית בפתחת הטקסט ובסיומו. ל דוגמה בשיר השירים ב' 10-13: דברי האהוב: "קומי לך רעיתי יפתי, ולכי לך!" – חוזרים בפתחת השיר (10) ובסיומו (13).
- **מסופוטמיה** – ארם נהריים המקראי, אזור עיראק של היום, בין נהר פרת לנהר חידקל. הוראת השם ביוונית היא "הארץ בין הנהרות". באזור זה התפתחו התרבויות הקדומות בעולם: השומרית, האכדית הבבלית והאשורית. אלה השפיעו רבות על ישראל, והשפעתן ניכרת גם במקרא.
- **מסורה**: (מסורה = מהמילה למסור) – אוסף של הנחיות והערות על הטקסט המקראי שכתבו בעלי המסורה.
 - **בעלי המסורה** – פעלו בעיקר במאות ה-8-11 לספירה כדי להעניק לתנ"ך נוסח אחיד על ידי קביעת כללים כתובים, הערות ותיקונים בטקסט המקראי. לדוגמה: קרי וכתוב, אות רבתי, אות זעירא וכו'.
 - **נוסח המסורה** – הנוסח העברי של המקרא כפי שמצוי בידינו כיום, והוא פרי עמלם של בעלי המסורה.
- **מספר טיפולוגי** – מספרים לא ריאליים אלא סמליים, המביעים רעיון מסוים לשם הדגשה, שלמות או קדושה. כגון: **שלוש, שבע, עשר, 12** ו-**40** וכפולותיהם. זהו אמצעי ספרותי מקובל בשירה ובפרוזה.
- **"מעשה אבות סימן לבנים"** – מה שאבות עושים, הבנים עשויים או עלולים לחזור על מעשיהם.

- **מצלול** – חזרה על עיצורים זהים או דומים בכמה מילים במשפט.
- **מריזם** – הצגת המכלול באמצעות הקצוות שלו. לדוגמה: בראשית א' 1: "שָׁמַיִם וָאָרֶץ" כציון לעולם ומלואו.
- **משל ונמשל** – בכל **משל** אפשר למצוא:
את הסיפור הגלוי (שיכול להיות על צמחים, על בעלי חיים וכיו"ב), שמייצג מעשים, תכונות או אירועים.
ה**נמשל** הוא המסר ה**סמוי** שהמשל רומז לו. משל נועד לרוב להעביר מוסר השכל או רעיון חינוכי כלשהו.

0

- **סיבתיות כפולה** – על פי תפיסת המקרא, לאירועים המתרחשים בעולם יש סיבה, ופעמים רבות נמצא **שתי סיבות** להתרחשויות במישורים שונים:
 - סיבה **אנושית**, מציאותית, מחיי היום יום, היסטורית ו**גלויה**.
 - סיבה **דתית**, "יד אלוהים" או "התוכנית האלוהית". הסיבה הדתית **סמויה** מעיני האנשים של התקופה, אך הסיבה ידועה לנו הקוראים.
- **סינקרטיזם** – מיזוג אמונות שונות. לדוגמה: עבודת ה' + עבודת האלילים.
- **ספר משנה תורה** – כינוי ל**ספר דברים** (על פי דברים י"ז 18) – ראו **דוֹיטֵרוֹנוֹמִי**.
- **ספר תרי-עשר** – קובץ המכיל את נבואותיהם של 12 נביאים, והוא נמנה עם 24 ספרי המקרא. נבואות אלה קובצו בספר אחד, משום היותן קצרות. הסדר שבו הן מופיעות בספר: הושע, יואל, עמוס, עובדיה, יונה, מיכה, נחום, חבקוק, צפניה, חגי, זכריה ומלאכי.

ע

- **עבר נבואי** – שימוש בלשון עבר כדי לתאר פעולה שתתרחש בעתיד. השימוש בעבר נבואי נועד להמחיש את הרעיון שהפעולה העתידית תתרחש בוודאות (כאילו כבר קרתה), ואי אפשר למנוע אותה. לדוגמה: בירמיה כ"ח 2 חנניה אומר: "כֹּה אָמַר ה' ... **שְׁבִרְתִּי** את על מֶלֶךְ בָּבֶל..." – במילה "שברתי" הוא מתכוון לעתיד.

פ

- **פולותיאזם** = אמונה באלים רבים.
- **פולחן** = עבודת אלוהים (או אלילים) בקורבנות, בשירה, בתפילה.

- **פזמון חוזר** – משפט או קטע בשיר שחוזרים כמה פעמים כדי להדגיש רעיון או ליצור מבנה ספרותי.
לדוגמה: בקינת דוד הביטוי "אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים" מופיע שלוש פעמים: בפתיחה, בפסוק 25 ובסיומו.
- **פטריארכליות – משטר פטריארכלי** – משטר פטריארכלי הוא שלטון האב, כלומר הכוח והשלטון בידי האב, והוא השולט במשפחתו, הוא המחוקק והשופט את משפחתו.
- **פירוט** – מילים נרדפות המביעות אותו הרעיון.
לדוגמה: "וְאֵין קוֹל וְאֵין עֲנָה, וְאֵין קֶשֶׁב" (מלכים א' י"ח 29).
- **פלשבק (= הבטה לאחור)** – קטיעת רצף העלילה בסיפור כדי להביא אירוע שקרה בעבר ולהעניק לו משמעות. המטרה המרכזית של הפלשבק היא להבין את העלילה או את הגיבור טוב יותר.
לדוגמה: בשמואל ב' י"ח 18 לאחר מות אבשלום באמצעות פלאשבק מסופר שעוד בחייו הציב לו מצבת זיכרון בַּעֲמֶק הַמָּלְךָ ותיכנן להיקבר שם. כיוון שלא היו לו בנים, כך הוא רצה להנציח את עצמו.
- **פערי מידע** – כאשר המספר מחסיר פרטים בסיפור, ואינו מגלה לקורא את כל הפרטים הנוגעים לאירועים ולדמויות. לעתים נמצא תשובות לפערי המידע בהמשך הסיפור, ולעתים הפערים אינם מתמלאים במידע, והשאלות על המידע החסר נותרות ללא מענה.
לדוגמה: בשמות ב' 1-10 מסופר על הולדת משה, ובפסוק 11 נאמר: "וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה". בקטע יש פערי מידע על התקופות של ילדותו ובגרותו של משה.
- **פרשה פתוחה / סתומה / פרשת השבוע – ראו חלוקה לפרשיות / חלוקה לפרשת השבוע.**
- **פשט ודרש: פשט** – הסבר פסוקי המקרא כפשוטם, כפי שמשמע מבחינה מילולית ורעיונית.
דרש – ניסיון להסביר את הרמזים ואת הכוונות המסתתרים בכתוב.

צ

- **ימי הצום במסורת היהודית המתקשרים לחורבן ירושלים**
(ראש השנה במקרא – א' בניסן, תשרי – הוא החודש השביעי)
1. **צום י' בטבת** (הצום העשירי) – יום שבו החל המצור על ירושלים ←
מלכים ב' כ"ה 1.

2. צום י"ז בתמוז (הצום הרביעי) – היום שבו הובקעה חומת העיר ←
מלכים ב' כ"ה 3-4.
3. צום ט' באב (הצום החמישי) – חורבן ירושלים ובית המקדש ←
מלכים ב' כ"ה 8-20.
4. צום גדליה ב-ג' בתשרי (הצום השביעי) – צום לזכר רצח גדליה בן אחיקם
← מלכים ב' כ"ה 25-26.

ק

- קונקורדנציה – ספר אשר מכיל את כל המילים הקיימות בתנ"ך בצירוף מראי המקום ועל פי סדר הא-ב.
- קורבן – מתנת קודש מן החי או מן הצומח. סוגי הקורבנות:
קורבן עולה – קורבן שנשרף כולו על המזבח (עולה נקראת גם "קָלִיל" ו"אִשָּׁה").
זבח – שם נרדף לשלמים – קורבן שנאכל על ידי בעל הזבח, על ידי הכוהנים, וחלקו מוקדש לה'.
מנחה – קורבן חובה מן הצומח (מנחת סולת, מנחת ביכורים) שהועלה עם הקורבן מהבשר ועם הנסך, שהוא קורבן מהנוזלים.
- קושי בכתוב – קושי הוא בעיה/שאלה שעולה מהכתוב, ולכן בתשובה רצוי לנסח את הקושי בדרך של שאלה: לדוגמה: הרי נאמר ש... מדוע אם כן...?
אם שואלים על קושי בכתוב, יש לזהות את הקושי בכתוב על פי האפשרויות הבאות:
○ קושי תיאולוגי (= אמוני, דתי) – בעיה באופן הצגת האל, במעמדו, באופן פעולתו ובתפיסות ובעקרונות המתקשרים אליו.
לדוגמה: כאשר האל מצטייר מוגבל ביכולתו או בעל אפיונים אנושיים, מוחשי, לא צודק וכיו"ב.
○ קושי לשוני – כאשר מוצאים בטקסט אי התאמה לשונית מהבחינות זכר-נקבה, יחיד-רבים וכיו"ב.
○ קושי תחבירי – כאשר המשפט אינו שלם מבחינה תחבירית וחסרים בו נושא, נשוא וכדומה או כאשר במשפט מורכב נעדר החלק העיקרי.
○ קושי הייתור או כפילות – כאשר יש בקטע כפילות מיותרת כמו חזרה על אותה המילה או על אותו הרעיון.
○ קושי של אי התאמה מספרית; היסטורי; כרונולוגי; סתירה בין שני המקורות וכיו"ב.